

МИЛЛИЙ МАЪНАВИЙ ТАРАҚҚИЁТНИ ТАЪМИНЛАШДА ИМИТАЦИЯ ВА МОДЕЛ АСОСИДА МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИНГ АҚЛИЙ ҚОБИЛИЯТИ ШАКЛЛАНТИРИШ

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2022-23-810-819>

Тошмуродова Мухаббат Назаралиевна

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

“Умумий ва аниқ фанлар” кафедраси катта ўқитувчиси

Email: toshmuradovamukhabbat@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Маколада ақлий моделнинг асосий бузилишлари ва камчиликлари муаммоси таклид жараёнида бошқа шахснинг хатти –харакатларининг истикболида айлантириш қобилияти сифатида куриб чиқилади. Мактабгача ёшдаги болалар намунасида ақлий модел ва таклиднинг ривожланиши учта карама қарши гуруҳда такқосланади.

Тадқиқот натижаларини таҳлил қилиш симуляция схемаларини самарали амалга ошириш учун суҳбатдошнинг руҳий ҳолатларини тушуниш ва тан олиш ва уларни ақлий моделларга (ягона, ситуацион ва вазиятдан ташқари) ташиқил қилиш керак деган хулосага келишга имкон беради.

Калит сузлар: таҳлид ,биргалиқда эътибор ,фаолиятнинг йуналтирилган асослари, атипик ривожланиш, аутизм, ақлий заифлик.

АННОТАЦИЯ

В статье обсуждается проблема базовых нарушений и дефицита модели психического как способности перевести перспективу действий другого человека в перспективу собственных действий в процессе имитации. Показано, что нарушения, связанные с имитацией, могут выступать в качестве объяснения когнитивных аспектов дефицита развития модели психического у детей дошкольного возраста и могут быть универсальным, основным симптомом, который нарушает раннее социальное взаимодействие и в конечном итоге приводит к каскаду социальных и коммуникационных дефицитов.

Ключевые слова: подражание, совместное внимание, ориентировочная основа деятельности, атипичное развитие, аутизм, задержка психического развития, задержка речевого развития.

ABSTRACT

The article features basic violations and absence of “mental model” as an ability to identify with another person’s actions in the process of imitation. They were studied to compare the development of mental model and imitation. For a productive implementation of simulation schemes, it is necessary to understand and recognize the mental states of the interlocutor and their organization into mental models (single, situational, or extra-narrative). Imitation arises when the children are able to integrate information about themselves and about others and can combine their own intentions and the intentions of others in relation to an external object (triadic relations)

Keywords: *imitation, joint attention, tentative basis of activity, atypical development, autism, mental retardation, delayed speech development.*

КИРИШ

Тақлид - бу болани атрофдаги воқеликнинг турли жиҳатларига йўналтириш шакли бўлиб, тегишли ва ёшга хос ривожланиш вазифаларини ҳал қилиш учун зарурдир. Эмпирик маълумотларни таҳлил қилиш ва боланинг ақлий ривожланишидаги тақлиднинг ролини тушунишга ёндашувларнинг хилма-хиллиги тақлид мазмунининг хилма-хиллиги ва унинг онтогенезнинг турли босқичларида намоён бўлишининг кенг доираси билан боғлиқ. Тақлид ёки тақлид - бу мураккаб жараён бўлиб, унда одам бошқа шахснинг хатти-ҳаракатини (ҳаракатини) кузатиш ва такрорлашдир. Тақлид таърифининг мураккаблигига қарамай, каноник тақлид ҳолати учта шартни ўз ичига олади:

1) кузатувчи моделга ўхшаш хатти-ҳаракат / ҳаракатни келтириб чиқаради;

2) ҳаракат ҳаракатини идрок этиш кузатувчида жавоб уйғотади;

3) кузатувчининг ўзи ва бошқа шахс томонидан такрорланган ҳаракат ўртасидаги эквивалентликни баҳолаш жавобни яратишда рол ўйнайди [1;2]. Имитация - онтогенезнинг дастлабки босқичларида одатда болаларда шаклланадиган асосий мулоқот қобилятидир [2; 2] ва ижтимоий фаолиятда [3;8], нутқ, ўйин ва биргаликдаги эътибор [4;7] каби когнитив қобилятларни ривожлантиришда муҳим рол ўйнайди. “Онтогенезнинг дастлабки босқичларида биргаликдаги фаолиятнинг йўналтирувчи қисмини ихтиёрий тартибга солиш механизмларини шакллантириш” гранти билан қўллаб-қувватланди.

Психологияда тақлидни тузатишда қийинчиликлар мавжуд, аммо каноник тақлид ҳолати, ҳеч бўлмаганда назария учун энг қизиқарли ҳолат учта шарт бажарилганда содир бўлади:

- 1) кузатувчи моделга ўхшаш хатти-ҳаракатни келтириб чиқаради;
- 2) идрок қилиш ҳаракати кузатувчининг жавобини келтириб чиқаради;
- 3) ўзини ва бошқаларнинг ҳаракатлари ўртасидаги эквивалентлик жавоб сифатида авлодда рол ўйнайди.

Тақлид боланинг маданий ривожланишининг асосий усулларида бири бўлиб, тақлиднинг энг юқори шакллари бошқа барча ақлий функциялар каби маданий ривожланиш йўлидан боради [5;12]. Онтогенез жараёнида тақлид изчил ўзгаради ва ривожланади: намуналар мураккаблашади, кўпайишнинг аниқлиги ва тезлиги ошади, тақлид қилиш ҳаракатларининг частотаси ошади. Тақлиднинг ривожланиши нусха кўчириш, тасаввур қилиш ва акс эттирувчи тақлид қилиш босқичларидан ўтади [6;8]. Бошқа одамга тақлид қилиш бу бошқасини билишнинг бир усули сифатида кўриб чиқилиши мумкин, шунингдек, боланинг ўзи, унинг қобилиятлари ҳақидаги тасаввурини шакллантиришга ёрдам беради.

Тақлид жараёнида хулқ-атворни ўзбошимчалик билан тартибга солиш ривожланади [7;25]. Одатий онтогенезда бола тақлид қилиш, муайян хатти-ҳаракатлар, ҳаракатлар, юз ифодаларини такрорлаш, сўнгра товушлар ва сўзларни бошқалардан кейин ўрганади. Айнан тақлид қилиш орқали нормал ривожланаётган болалар ижтимоий мулоқот кўникмаларига эга бўладилар

Шу муносабат билан тақлид икки хил функцияни бажаради: болалар кенг кўламли янги кўникмалар ва билимларни ўзлаштирадиган ўқув функцияси ва ижтимоий (ёки коммуникатив) функция, бу орқали болалар бошқа одамлар билан ижтимоий ва ҳиссий алмашинувда иштирок этадилар. Ижтимоий функция шахснинг ҳаракатларини идрок этиш механизмларини алоқа шериги билан ҳаракатларни идрок этиш механизмларини ўз ичига олади, бу эса триадик ўзаро таъсир учун биргаликдаги эътибор эпизодларини ўрнатиш кўникмаларини ривожлантиришни талаб қилади [9;7]

НАТИЖАЛАР

Бола ҳаётининг дастлабки икки йилида тақлид қилувчи хатти-ҳаракатларнинг нисбий портлаши мавжуд бўлиб, у нафақат овозли хатти-ҳаракатларда - тил ва нутқни ўрганишнинг муҳим йўлида, балки объектлардаги имо-ишоралар ва ҳаракатларда ҳам содир бўлади [10;12]. Бундан ташқари, ҳам

кесма, ҳам узунламасина тадқиқотлар тақлиднинг босқичма-босқич ривожланиши ҳақида кучли далиллар келтирди: объектлардаги оддий, осон кузатиладиган ҳаракатларга тақлид қилишдан мураккаб, кўринмас ва нисбатан маъносиз имо-ишораларга тақлид қилишгача одатда ривожланаётган болаларда бошқалар билан ўзаро ўйин орқали эрта мулоқот (бошқаларнинг овози ва юз ифодаларини ўзаро тақлид қилиш билан тавсифланади) тақлидни ривожлантиради, бу орқали чақалоқлар ўз шеригига ижтимоий қизиқиш билдирадилар [11;10], умумий аффектив тажриба туйғусини ривожлантириш [12;25], нутқни ривожлантириш [13; 17]. Ўзаро тақлид бола ва тарбиячи ўртасидаги қизиқиш ва ўзаро таъсирни ифодалаш функцияси сифатида хизмат қилади [14;21] ва у боланинг оддий ҳаракатларни [15;23], аффектив имо-ишораларни, ҳис-туйғуларни ифодалашни ўрганадиган стратегиясидир. Ўзаро тақлид қилувчи ўйинлар болага унинг бошқа одамга ўхшашлиги ва бошқаси менга қандай ўхшашлиги ҳақида махсус маълумот беради - хатти-ҳаракатларнинг тизимли мувофиқлигини кашф этади. Кичкинтойлар худди ўзлари ҳаракат қиладиган одамларни афзал кўрадилар (структуравий мувофиқлик): тадқиқотларда чақалоқлар визуал эътиборни кўпроқ йўналтиришади ва уларга тақлид қилган одамга кўпроқ табассум қилишади. Тенгдошлар билан эрта мулоқотда ўзаро тақлид асосий рол ўйнайди. Худди шу объектда бир хил ҳаракатни ишлаб чиқариш болалар ўртасидаги ўзаро муносабатларни бошлайди ва кўпинча ижтимоий ўзаро таъсирнинг кучайишига олиб келади [16; 21] ва болалар ўртасидаги оғзаки мулоқотнинг асосий усули ҳисобланади. Бу тақлид алмашувлари жорий фаолият [17;20] тўғрисида умумий тушунчани тарқатиш орқали ижтимоий ўзаро таъсирни давом эттиришга ёрдам беради [18;20] ва янада мураккаб ўйин кўникмаларини эгаллашда рол ўйнайди [19; 23]. Имитация боланинг фаол, танланган позициясидан далолат беради; у "созлаш", моделга мос келадиган ҳаракатларни танлаш билан бирга келади. Бола томонидан тақлид қилинадиган ҳаракатлар, қоида тариқасида, мураккаблик, янгилик, "қизиқарли" фазилатларга эга. Таъкидланганидек, тақлид фақат механик равишда биридан иккинчисига ўтиш эмас, балки вазиятни маълум бир тушуниш билан боғлиқ. Тақлид жараёнининг ўзи бошқа бировнинг ҳаракатининг маъносини маълум даражада тушунишни назарда тутади. Тақлид - бу бошқа шахснинг ҳаракатларини олдиндан тушунишни талаб қиладиган мураккаб жараён бўлиб, у бошқа шахснинг ҳаракатларини тушуниш билан бирга келадиган даражада ва шаклларда мумкин.

МУҲОКАМА ВА ТАҲЛИЛЛАР

Бошқа одамларнинг менталитетини тушуниш ва уларнинг хатти-ҳаракатларини башорат қилиш қобилияти бевосита психик модел феномени (онг назарияси) билан боғлиқ. Айнан психик модел ёрдамида одам бошқа шахснинг хатти-ҳаракатининг сабаби бўлган руҳий ҳолатлар (фикр, истак, ният, ғоя, ҳис-туйғулар ва бошқалар) ҳақида хулоса чиқариши мумкин. Кўрсатилгандек, ақлий модел этишмовчилиги бўлган одамлар одамларнинг хатти-ҳаракати билан боғлиқ маълумотларни (нигоҳлар йўналиши, тана ҳаракатлари, юз ифодалари) идрок этиши мумкин, бу эса келажакда уларга ушбу маълумотнинг маъносини изоҳлаш ва тушунишга имкон бермайди., тақлид билан боғлиқ бузилишлар мактабгача ёшдаги болаларда ақлий моделнинг паст даражасининг когнитив жиҳатларини тушунтириш бўлиб хизмат қилиши мумкин [20;23]. Тақлид бузилишлари бошқаларнинг ҳаракатларини ўзининг тақлид ҳаракати билан боғлашнинг асосий қобилиятининг бузилиши билан боғлиқ. Бошқа одам нимани билишини тўғри тушуниш учун сиз бошқа одамнинг дунёсининг асосий расмининг иккиламчи тасвирини яратиб, бу билимларни онгингизга "нусхалашингиз" керак. Тақлид қилишда сиз бошқанинг нуқтаи назаридаги ҳаракат режасини ўз нуқтаи назарингизга "айлантириш" керак [21;23]. Мисол учун, аутизмни когнитив даражада тушунтирадиган асосий фарозлардан бири аутизмда ақлий моделнинг йўқлиги ёки бузилишидан келиб чиқади. Масалан, аутизм ташхиси қўйилган болаларда тақлид нуқсонлари рамзий тасвирнинг этишмаслиги натижаси деб ҳисобланган ва кейинчалик бу ўзини-ўзи бошқа хариталашда бузилишнинг биринчи намоён бўлиши ва кейинги ижтимоий кўникмаларда каскад эффектини яратганлиги аниқланди. Ривожланишнинг ҳар қандай босқичида боланинг назарияси унга хом маълумотни шарҳлаш ва янги ходисаларни башорат қилиш имконини беради. (онг назарияси) [22;23]. Бундай ҳолда, тақлид туғма механизмлар билан таъминланади ва айни пайтда индивидуал тажрибага асосланади. Чақалоқлар бошқаларнинг ўтмишдаги хатти-ҳаракатларига ўхшаш ҳаракатларини кўрганларида, улар бошқаларга бу хатти-ҳаракат билан мунтазам равишда бирга келадиган руҳий ҳолатни акс эттирадидилар. Агар болалар ўзларининг ҳаракатлари ва бошқаларнинг ҳаракатлари ўртасидаги тенгликни кўрмасалар, бу содир бўлиши мумкин эмас эди ва агар ўзларининг ички ҳолатлари ва тана ҳаракатлари ўртасида ҳеч қандай боғлиқлик бўлмаса, жуда узоққа бормайдилар. Болалар бошқаларнинг ҳаракатларига босқичма-босқич расмий мулоҳаза юритиш орқали эмас, балки бошқасини менга ўхшаб

қабул қилгани учун маъно беради. Улар учун асосий руҳий ҳолатлар ва уларнинг тана ҳаракатларида намоён бўлиши ўртасида нисбатан яқин муносабат мавжуд. Шу билан бирга, вакиллик муаммоларининг бир нечта турлари, рамзий тасвирлаш даражаси тақлид этишмовчилиги, тақлид қилиш қийинчиликлари, шу жумладан ўзи ва бошқа алоқа шериги ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг рамзий табиати билан боғлиқ муаммолар манбаи сифатида кўриб чиқилиши мумкинлиги кўрсатилди. Биргаликдаги эътибор кўникмаларининг этишмаслиги ва ақлий модел даражаси, триадик муносабатларни ўрнатиш учун муҳим [23;15]. Аутизмда имитатив кечикиш ва тақлид этишмовчилик ўртасидаги фарқ ҳақида мунозаралар мавжуд. Аутизмда болаларда тақлид нафақат сезиларли даражада бузилганлиги аниқланди балки аутизмнинг эрта хулқ-атвор фенотипининг шаклланишига тақлид қилиш жараёнидаги эрта танаффуслар қисман жавобгар бўлиши мумкин Тўғридан-тўғри хулқ-атворни кузатишдан фойдаланган бошқа тадқиқотлар ҳам 12 ойдан 30 ойгача бўлган даврда тақлид қилишда аниқ танқисликни аниқлади Аутизмда болаларнинг тақлид қилиш қобилияти ривожланишнинг бошқа соҳаларига ҳам таъсир қилиши аниқланди имо-ишоралар ва тана ҳаракатларини тақлид қилиш қобилияти нутқнинг ривожланишини башорат қилади, объектлар билан ҳаракатларни тақлид қилиш қобилияти ўйин кўникмаларини ривожлантириш билан боғлиқ, бошқа болаларнинг ҳаракатларига тақлид қилишдаги қийинчиликлар тенгдошлари билан ўйинга таъсир қилади, улар баъзи нарсаларни ривожлантиришлари керак. биргаликда эътиборни жалб қилишдан олдин тақлид қилиш қобилиятлари (бирор нарсага диққатни бошқа одам билан бўлиши қобилияти). Муҳим факт шундаки, эрта тақлид этишмовчилик нафақат аутизмда болалар учун хосдир, балки эрта ижтимоий ўзаро таъсирни бузадиган ва охир-оқибат атипик ривожланишнинг бошқа шаклларида ижтимоий ва коммуникатив нуқсонлар каскадига олиб келадиган универсал, асосий симптом бўлиши мумкин .

Ривожланиш кечикиши бўлган гуруҳларга нисбатан аутизмда тақлид қилишнинг ноодатий моделлари аниқланган Тақлид қилишдаги қийинчиликларнинг белгилари иккита асосий омилга бўлинади: тақлид этишмовчилиги (мимика, имо-ишоралар, ҳис-туйғулар, вокализацияга тақлид қилмаслик); атипик тақлид (экология, экопраксия, тақлидда ўзгарувчанликнинг йўқлиги). Эрта ёшда тақлиддан фойдаланишнинг бузилиши бошқа кўникмаларнинг ривожланишига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин Тақлид ва узоқ муддатли ривожланиш ютуқлари ўртасидаги муносабатни ҳисобга

олган ҳолда, тақлид мотор ривожланишида марказий рол ўйнаши аниқланди мувофиқлаштирилган биргаликдаги эътибор ижтимоий кўникмалар, ижтимоий ташаббус, умумий ижтимоий қобилиятлар ҳиссий жавоб бериш, ҳис-туйғуларни алмашиш қобилиятини ривожлантириш ифодали тил малакалари нутқлар], оғзаки тақлид ҳиссий, визуал идрок этишдаги фарқлар, визуал нуқтаи назарни қуришдаги камчиликлар, Визуал дисфункция психологияси рамзи фикрлаш ўйин ҳаракати ўйин материали билан ўзбошимчалик билан ҳаракатлар , ўз-ўзидан ўйинда жой, ғўё ўйин, ўйинчоқлар билан ўзаро тақлид қилиш интеллектуал ривожланиш, ўтган

Илк новербал ақлий ёш Тақлидни ўрганишда эътибор олиш керак булган муаммо - бу аввалги тадқиқотларда булган каби, нафақат аутизмда, атипикал ривожланишнинг бошқа шароитида ҳам эрта тақлид қилишнинг ўзига хослиги. Илгари тақлид қилиш, уни ривожлантиришда кузатилган ўзига хослик бошқа гуруҳларда фарқ қиладими ёки йўқлигини ошириш учун таққослаш гуруҳи киритилмаган Тақлид ва нутқни ривожлантириш ўртасидаги боғлиқлик ҳақидаги маълумотларга, шунингдек, биргаликдаги диққат эпизодларида триадик муносабатларни ўрнатиш учун ақлнинг чегара даражасига бўлган эҳтиёжга асосланиб, ушбу тадқиқот тақлиднинг кутилаётган ривожланишини ўлчаш орқали эрта тақлид этишмовчилигининг ўзига хослигини ўрганади. болаларнинг 3 гуруҳида: мактабгача ёшдаги болалар меъёрий ёш ривожланиши , ақлий заифлик ва нутқ ривожланишининг кечикиши.

ХУЛОСА

Фикримиз якунида шуни айтиб ўтмоқчимизки таққослаш гуруҳларини қўллаш тақлид этишмовчиликнинг ўзига хослигини ва ривожланишнинг кечикиш даражасининг мавжудлигини янада қаттиқроқ синовдан ўтказди. Мақсад: гуруҳдаги фарқларни таҳлил қилиш ва одатда ривожланаётган болалар, ақлий заиф болалар ва нутқ ривожланишида кечикиш бўлган болаларнинг тақлид қобилиятларини солиштириш; ақлий модел даражасидаги ўзгаришлар тақлиддаги ўзгаришлар билан қанчалик боғлиқлигини ва бундай муносабатлар меъёрий ва атипик ёш ривожланиши бўлган болалар гуруҳларида фарқландими ёки йўқлигини аниқлаш. Усул ва материаллар Ўрганиш намунаси. Тадқиқотнинг эмпирик намунаси: 4 ёшдан 7 ёшгача бўлган мактабгача ёшдаги болалар (ўртача ёши 5,6 ёш). Улардан: • меъёрий ёш ривожланишига эга 83 нафар бола; • ИСД-10 бўйича тоифали нутқ бузилиши бўлган 29 бола; • ИСД-10 бўйича ақлий заифлик ташхиси қўйилган, ақлий

заифликнинг турли шаклларига хос бўлган ривожланиш нуқсонлари бўлган 12 нафар бола, шу жумладан аралаш Ф80-Ф89. Ташхис қўйишда психиатр Вечслер мактабгача ва бошланғич разведка шкаласи 3 ёшдан 7 ёш 3 ойгача бўлган болалар учун) ёрдамида интеллектуал ривожланиш даражасини (психометрик интеллект) баҳолади. Норматив ёш ривожланишига эга бўлган болаларда ақлий ривожланишнинг ўртача даражаси (>100), ақлий заифлик гуруҳи ўртача даражадан паст эди.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномасидан. (2020 йил 24 январь) "Халқ сўзи", 2020 йил 25 январь
2. Meltzoff A. N., Gopnik A. The role of imitation in understanding persons and developing a theory of mind // Baron-Cohen S., Tager-Flusberg H. Understanding other minds: Perspectives from autism. N. Y.: Oxford University Press, 1993. P. 335–366.
3. Ingersoll B., Gergans S. The effect of a parent implemented naturalistic imitation intervention on spontaneous imitation skills in young children with autism // Research in Developmental Disabilities. 2007. P. 163–175.
4. Ingersoll B. Pilot randomized controlled trial of Reciprocal Imitation Training for teaching elicited and spontaneous imitation to children with autism // Autism Dev Disord. 2010.. P. 1154–1160. DOI: 10.1007/s10803-010-0966-2
5. Uzgiris I. Imitation as activity: Its developmental aspects // Nadel J., Butterworth G. Imitation and Autism. Imitation in infancy. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1999. P. 186–206.
6. Rogers S., Pennington B. A theoretical approach to the deficits in infantile autism // Developmental Psychology. 1991. P. 137–162.
7. Выготский Л. С. Собрание сочинений. В 6 т. М.: Педагогика, 1983. Т. 3. 368 с.
8. Обухова Л. Ф., Шаповаленко И. В. Формы и функции подражания в детском возрасте. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1994. 112 с.
9. Ingersoll B., Dvortcsak A., Whalen C., Sikora D. The effect of a developmental, social pragmatic language intervention on expressive language skills in young children with autism spectrum disorders // Focus on Autism and Other Developmental Disabilities. 2005. P. 213–222.

10. Nadel J. Perception-action coupling and imitation in autism spectrum disorder // *Developmental Medicine, Child Neurology*. 2015. № 57. P. 55–58.
11. Nadel J., Guerini C., Peze A., Rivet C. The evolving nature of imitation as a format for communication // Nadel J., Butterworth G. *Imitation in infancy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1999. P. 209–233
12. Jones S. Imitation in infancy: the development of imitation // *Psychological Science*. 2007P. 593–599.
13. Killen M., Uzgiris I. C. Imitation of actions with objects: The role of social meaning // *Journal of Genetic Psychology*. 1981. № 138. P. 219–229.
14. Elsner B. Infants' imitation of goal-directed actions: The role of movements and action effects // *Acta Psychologica*. 2007.. P. 44–59.
15. Young G. S., Rogers S. J., Hutman T., Rozga A., Sigman M., Ozonoff S. Imitation from 12 to 24 months in autism and typical development: a longitudinal Rasch analysis // *Developmental Psychology*. 2011.. P. 1565–1578. DOI: 10.1037/a0025418
16. Ingersoll B. Teaching imitation to children with autism: A focus on social reciprocity // *The Journal of Speech and Language Pathology – Applied Behavior Analysis*. 2007. P. 269–277.
17. Trevarthen C., Kokkinaki T., Fiamenghi G. What infants' imitations communicate: With mothers, with fathers and with peers // Nadel J., Butterworth G. *Imitation in infancy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1999. P. 127–185.
18. Waxler C., Yarrow M. An observational study of maternal models // *Developmental Psychology*. 1975. № 11. P. 485–494.
19. Kuczynski L., Zahn-Waxler C., Radke-Yarrow M. Development and content of imitation in the second and third years of life: A socialization perspective // *Developmental Psychology*. 1987. P. 276–282.
20. Eckerman C. O. Toddlers' achievement of coordinated action with conspecifics: A dynamic systems perspective // Smith L. B., Thelen E. *A dynamic systems approach to development: Applications*. Cambridge, MA: The MIT Press, 1993. P. 333–357.
21. Grusec J., Abramovitch R. Imitation of peers and adults in a natural setting: A functional analysis // *Child Development*. 1982. № 53. P. 636–642.
22. Baudonniere P. Evolution in mode of social exchange in 2, 3, and 4 year old peers // *European Bulletin of Cognitive Psychology*. 1988.. P. 241–263.

-
22. Morrison H., Kuhn D. Cognitive aspects of preschoolers' peer imitation in a play situation // *Child Development*. 1983. P. 1041–1053. 24. Baron Cohen S., Campbell R., Karmiloff Smith A., Grant J., Walker J. Are children with autism blind to the mentalistic significance of the eyes?
23. Sigman M., Ungerer J. Cognitive and language skills in autistic, mentally retarded and normal children // *Developmental Psychology*. 1984.. P. 293–302.
24. Yirmiya N., Kasari C., Sigman M., Mundy P. Facial expressions of affect in autistic, mentally retarded and normal children // *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 1989. P. 725–735.